

муҳим ўрин тутди.

Мобил воситалар бир томондан билвосита ўзора таъсирлашув жараёнидаги ноқулайликларни камайтиради, бошқа томондан эса таълим жараёни ўртасида мустаҳкам алоқани ўрнатади [4:3]. Мобил воситалари таълим жараёнидаги айрим масалаларини ҳал этишга ёрдам беради: ўқувчининг ўрганилаётган ўқув материални қабул қилиш даражасини ошириш, материални визуаллаштириш, ўқувчининг абстракт (мавҳум) материални осонроқ тушуниш ва мустақил англаш фаолиятини ташкил этиш, шунингдек, ўқув материални тушунтириш, мавзуга доир иллюстрация ва анимацияларни қўллаш, мавзунинг ўзлаштириш ҳамда

ўқувчилар билимини сифатли ва тезкор ташхислаш.

Таълимда мобил воситаларни қўллашнинг таълим оловчиларда мобил қурилма билан мулоқот қилиш ҳисобига мантикий, конструктив ва алгоритмик фикрлашнинг ривожлантириш; репродуктив фаолият ролини камайтириш ҳисобига ижодий фикрлашнинг кучайтириш; ҳамкорликдаги лойиҳаларни бажариш асосида коммуникатив қобилиятларни ривожлантириш; мураккаб вазиятларда оптимал қарорлар қабул қилиш кўникмасини шакллантириш; моделлаштирувчи дастурлар билан ишлашда тадқиқотчилик ва изланувчанлик малакаларини ривожлантириш; ахборот маданиятини шакллантиришга хизмат қилади.

Адабиётлар

1. Гринберг М. Разработка веб-приложений с использованием Flask на языке Python / М. Гринберг. - М.: ДМК, 2016. .
2. Нахавандипур В. iOS. Разработка приложений для iPhone, iPad и iPod / В. Нахавандипур. - СПб.: Питер: 2013. –С. 864.
3. Фиртман М. jQuery Mobile: разработка приложений для смартфонов и планшетов. / М.Фиртман; Пер. с англ. С.Иноземцев. -СПб.: БХВ. -Петербург: 2013. –С. 256.
4. Чан У. Django. Разработка веб-приложений на Python / У.Чан, П.Биссекс, Д. Форсье. - СПб.: Символ-плюс, 2015. – С.456.
5. Habibulayev P., Boydedayev A., Bahromov A., Burxonov S. Fizika: 7-sinf. Darslik. –T.: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2014. 170-б.

РЕЗЮМЕ

Мақсуд мақолада мобил дастурий воситалар, уларнинг таълим жараёнини ташкил қилишдаги аҳамияти, фанларни ўқитишнинг методик ташкилий-асослари негизда мобил дастурий воситалардан фойдаланиш имкониятлари, ўқувчиларнинг физика фанига доир компетенцияларини ривожлантиришда мобил дастурий воситалардан фойдаланишга доир маълумотлар баён қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается информация о мобильных программах, их роли в организации учебного процесса, возможности использования мобильных средств на основе методических основ обучения предметам, использование мобильного программного средств в развитии у студентов компетенций по физике.

SUMMARY

This article discusses information about mobile programs, their role in organizing the educational process, the possibility of using mobile devices based on methodological foundations of teaching subjects, using mobile software in developing students' competencies in physics.

ЁШЛАРНИ ШАРҚОНА, ТАРИХИЙ ҚАДРИЯТЛАР АСОСИДА ЗАМОНАВИЙ РУХДА ТАРБИЯЛАШНИНГ АҲАМИЯТИ

Н.П.Жумабобов – докторант

Гулистон давлат университети

Таянч сўзлар: замонавий таълим ва тарбия, миллий маънавият, дидактик қарашлар, мақсад, фанлараро боғлиқлик.

Ключевые слова: современное образование и воспитание, национальная духовность, дидактические взгляды, цель, междисциплинарная связь.

Key words: modern education and upbringing, national spirituality, didactic views, goal, interdisciplinary communication.

Ёш авлодни миллий қадриятлар асосида замонавий рухда тарбиялаш, ижобий фазилатларга эга бўлган авлодни тайёрлаш умумдават микёсидаги долзарб асосий масалалардан бири ҳисобланади. Ўзбекистонда янги замонавий, маънавий-ғоявий йўналишларнинг шаклланиши ўз навбатида, замонавий таълимнинг барча соҳаларига таъсир этиб, ижобий изланишлар доирасини кенгайтириб, бадий тафаккур ривожини янада жадаллаштиради. Тарихий, маданий ва маънавий-ахлоқий қадриятларнинг кенг қатламларини қайта идрок этиш ғоялари, янгиланиш тамойиллари замонавий таълим тизимида яққол намоён бўлмоқда. “Миллий маданиятимиз, халқ маънавий бойлигининг илдизларига эътибор бериш зарур. Бу ҳазина асрлар давомида мисқоллаб тўпланган. Ўтмишнинг не-не синовларидан ўтган. Инсонларга оғир дамларда мадад бўлган. Бизнинг вазифамиз – шу хазинани кўз қорачигимиздек асраш ва янада бойитиш” [1:78]. Миллий тараққиётимиз учун фундаментал аҳамиятга эга ушбу фикр, кўрсатма педагогик ҳамда санъатга оид илмий тадқиқотлар учун ҳам муҳим аҳамиятга эгадир. Айниқса тарихий интеллектуал қадриятлардан оқилона фойдаланиш миллий тарбиянинг муҳим жиҳатларидан биридир. Шу маънода таълим тизимида шарқ мутафаккирларининг маънавий-маърифий меросидан, хусусан, уларнинг эстетик қарашларидан фойдаланиш жамиятнинг таълимий эҳтиёжларини ўзгаришига монанд тарзда такомиллаштириб борилишини тақозо этади, яъни жамиятнинг замонавий талаб ва эҳтиёжлари асосида барча соҳаларда бўлгани каби бевосита таълим мазмунини такомиллаштириш

воситасида таълим оловчиларнинг шарқ мутафаккирлари эстетик қарашларидан фойдаланиш заруриятини юзага келтирмоқда. Дарҳақиқат, аждодларимиз томонидан қолдирилган бебаҳо маданий мерос миллий маънавиятимизнинг ўзагини ташкил этади. Шу сабабли ундан бугун ёшларимизнинг таълим ва тарбиясида кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Чунки, “Аждодларимиздан қолган мерос миллатимизнинг нафақат ўтмиши, шунингдек, истиқболи учун ҳам куч ва фидойилик манбаи ҳисобланади” [2:47]. Ислоҳ оламининг йирик мутафаккири ва “Ҳадис илмининг султони” Имом Бухорий (810-870) тарбиянинг ўрни бекиёс эканлигини асарларида таъкидлаб ўтган. Аллома ҳалоллик, поклик, ота-онага ҳурмат, меҳрибонлик, ҳаё, ростгўйлик, саховат, сабр-қаноат, адолатли, кечиримли бўлишлик ва барча эзгу фазилатлар инсонни улуғлашини таъкидлаб ўтган. Инсонни ҳақоратлаш, ҳасад қилиш, манманлик, ғийбат қилиш, ота-онага нисбатан беҳурматлик ва шу каби салбий ҳислатлар жуда оғир гуноҳ эканлигини ва бу инсон бошига мусибат ва қулфат келтиришини баён қилган. “Кимки заррача бўлса ҳам яхшилик қилса, ажру савоб олғай, кимки зарра бўлса ҳам ёмонлик қилса, азобга қолғай” [3:291], деган фикрлар Имом Бухорий асарларида акс этган ахлоқий меъёр ва тамойилларнинг асосидир. Буюк мутафаккирларнинг педагогик қарашларида ҳам жамиятнинг ривожланишида таълим-тарбиянинг ўрни ёш авлодларни тарбиялашда касб-корликнинг ижобий таъсири, жуда катта эканлигини уқитиб ўтилган. “Буюк ватандошимиз Абу Али ибн Сино (980-1037)

асарларида устоз ёш авлодга таълим ва тарбия беришдек масъулиятли вазифани бажариш зарурлигини уқитиб, таълим бериш жараёнида муваффақиятга эришиш учун бир қанча тавсияларини бериб ўтган. Булар: болалар билан яхши муомалада бўлишлик, жиддийлик, ўқувчилар билан дўстона муносабатда бўлиш, турли методлардан фойдаланиш, берилаётган билимларни ўқувчиларга содда ва тушунарли бўлишига эътибор қаратиш, ҳар бир боланинг ўзлаштириш даражаси ҳамда имконияти бўйича вазифа бериш, ижодий муҳитни шакллантириш” [4:75]. Педагогнинг ҳар томонлама ўрнатилган бўлиши кераклиги, ҳар бир ўқувчининг психологияси, характери, ўзлаштириш қобилиятини ҳисобга олиши ва ҳар бир бола билан кўшимча тарзда индивидуал шўғулланиш юқори натижаларга олиб келишини таъкидлаб ўтган. “Абу Райҳон Беруний (973-1048) ўзининг педагогик қарашларида таълим-тарбия ва ахлоқ масалаларига фақат ўз даврининг етук мутаффакири сифатида эмас, балки педагог олим сифатида ёндашади. У ўзининг дидактик қарашларида болаларга таълим-тарбия беришда турли мавзуларда кўплаб мулоҳазалар юритишни, зериктирмасликни, хотирасига малол келтирмасликни таъкидлаб ўтади. Ва ўқитиш жараёнида бир нарсани қайта-қайта кўриш, эшитиш болани сабрсизликка олиб келишини кўрсатади. Бунинг учун болага таълим бериш жараёнида фандан фанга ёки бир мавзудан иккинчи бир мавзуга, соддадан-мураккабга қараб интилишни йўлга қўя билишлик кераклигини уқтиради” [5:45]. Маълумки бир хиллик ҳар қандай одамни зериктиради. Дарс жараёнида бу ҳолатнинг олдини олиши учун педагог мавзунинг ўқиши билан бир қаторда назарияни амалиёт билан боғласа, фанлараро боғлиқликка эътиборини қаратса, ноанъанавий усуллардан фойдаланиб ўқувчиларни фанига қизиқтира олса, ўзлаштириш сифати ва даражаси сезиларли тарзда ортишини айтиб ўтган. Дунёда “Иккинчи муаллим” сифатида танилган бобомиз Абу Наср Фаробий (873-950) фанга “Инсон бахти” мавзусини киритиб, уни илмий асослашга ҳаракат қилган. Аллома ўзининг “Бахт-саодатга эришиш ҳақидаги рисола” номли асарида олий бахт бу камолотнинг энг юқори даражаси эканини, ахлоқий фазилат ақлий камолот билан назарий ва фалсафий ҳақиқатни боғлаган ҳолда англаш орқали эришилишини тушунтиради, яъни инсон бахтга ҳирс билан эмас, балки ақл билан эга бўлишини таъкидлайди. Бу ўринда инсон яшаётган ҳудуд, иқлим, осмон жисмларининг Ер шаридан узоқ ёки яқин жойлашуви ва уларнинг инсон саломатлигига таъсири, маст қилувчи махсулотларнинг инсонга зарари ҳамда инсонни ўраб турган ижтимоий муҳит назарда тутилган [3:291]. Абу Наср Фаробий қарашларига кўра тан соғлиги, кўнгил хотиржамлиги, зукколик, фаросат, ширинсўзлик, ҳалоллик, нафс тарбияси, олижаноблик, камтаринлик, адолатлилик сифатларига эга бўлган инсон баркамол инсондир.

Алишер Навоий (1441-1501) ўз даврининг айрим мактабдорлари эга бўлган сифатлар, хусусан, қаттиққўллик, таъмағирлик ва жоҳилликларни қоралар экан, ўқитувчининг маънавий қиёфасига нисбатан жиддий талабларни қўяди. Хусусан, “мударрис керакки, ғарази мансаб бўлмаса ва билмас илмни айтишга уринмаса, манманлик учун дарс беришга ҳавас кўргазмаса ва олғирлик учун гап-сўз ва ғавғо юргизмаса, нодонликдан салласи қатта ва печи узун бўлмаса, гердайиш учун мадраса айвони боши унга ўрин бўлмаса. ... Ярамасликлардан қўрқса ва нопокликдан қочса, нанки, ўзини олим билиб, неча нодонга турли хил фикс ишларни мумкин, балки ҳалол қилса, қилмас ишларни қилмоқ учун содир бўлса ва қилар ишларни қилмаслик унга қоида ва одат бўлиб

қолса. Бу мударрис эмасдир, ёмон одатни тарқатувчидир” [6:189-190]. “Тарбияда болага муҳаббатни биринчи ўрнига қўйиши кераклигини”, - Алишер Навоий ўзининг фикрларида баён этган. Болани ёшига қараб тўғри тарбиялаш, фанларни ўргатишга ёшлигиданок бошлаш кераклигини уқитган. А.Навоий “Билимларни эгаллаб уни қўлай олмаган киши ерни ҳайдаб экин эколмаган деҳқонга ўхшайди”, - деб ёзган. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи президенти И.Каримовнинг таълим тўғрисида қўйидаги фикрларини келтиришимиз мумкин: “Ҳар бир инсоннинг, айниқса эндигина ҳаётга қадам қўйиб келаётган ёшларнинг онгига шундай фикрни синдириш керакки, улар олдида қўйилган мақсадларга эришиши ўзларига боғлиқ эканлигини англаб етишлари керак” [7:23]. Таълим-узулкисиз жараён бўлиб у махсус таълим ташкилотлари – мактаб, академик лицей, касб-хунар коллежлари, институт, университетларда тизимлиликка кўра амалга ошади. Инсон бутун умри давомида таълимга муҳтождир.

Таникли ўзбек педагоги А.Авлонийнинг “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асари янги усул мактабларининг юқори синфларида таълим ва ахлоқий тарбия бериш учун дарслик сифатида ўқитилган. А.Авлонийнинг асарини чуқур ўрганар эканмиз, биз ўша даврда мактабларда ўқувчиларга дарс беришда умуминсоний ва диний қадриятлари, халқ оғзаки ижоди, Қуръон оятлари, ҳадислар шунингдек, буюк алломаларимизнинг ҳикматли сўзларидан имкон қадар кенг фойдаланганликларини кўраимиз. Масалан, “Яхши хулқлар” қаторига кирувчи “Сабр” мавзусида: “Сабр инсонлар учун буюк бир фазилатдурки, жаноби ҳақ сабрларни мадҳ қилишдур. Шарияти исломияда жаноби Ҳақ тарафидан келган бало ва қазага сабр қилмоқ фарзи айнур”. Шу лхусусда сўйланмиш бир ҳадиси шарифнинг маъноси ‘илм имонли кишиларнинг муҳоби, ҳилм ҳомийси, ақл далили, яхши амал сармояси, мулоймаат волиди, афв ахавони, сабр ҳоқими виждонидур,’ – дейилиши. Араблар ‘ассабу мифтоҳулфалах’ – сабр шодлиғнинг қалитидур деюрлар [8:38]. Маънавий ва ахлоқий жиҳатдан етук, миллатпарвар, ватанпарвар ёш авлодни вояга етказиш мақсадида таълим ва тарбияни кучайтиришга қатта эътибор қаратилиши таълим жараёнида маданиятнинг сара қадриятлари асосида ўқув ва тарбия бирлигини шакллантиради.

Таълим мазмунини кенгайтириш ва янада чуқурлаштириш, шу билан бирга миллий маданиятимизнинг асосини ташкил қилувчи барча ижодий фаолият, теварак-атрофга бўлган муносабатни кiritиш ғоясини ҳам илгари суради. Замонавий мутахассислар нафақат табиий-илмий билимга ва касб-хунар билимига, балки ўзининг маънавий дунёсини кенгайтириш учун гуманитар билимга ҳам эга бўлиши лозим. Чунки ахлоқийликдан маҳрум бўлган, маънавий дунёқароши тор мутахассислар ҳар бир қабул қилинаётган қарорнинг туб моҳиятини англамаган ҳолда ўзига ҳам, жамиятга ҳам зарар етказиб қўйиши мумкин [9:57]. Таълим сифати ва даражасини кўтармасдан ишлаб чиқаришга фан ва техника ютуқларини жорий қилиш, унинг самарадорлигини ошириш мумкин эмас. Бу ўз навбатида фанлараро боғлиқликни мустаҳкамлашни талаб қилади. Ўқитувчи дарс жараёнида фанларнинг бир-бирига боғлиқ эканлигини ўқувчиларга тушунтириши зарур. Мисол: биология, тасвирий санъат, тарих, математика, кимё, физика фанлари ҳаётда бир-бирини тўлдириб туради. Нима учун биз ёш авлодни улғайишида бу фанларни бир-бирдан йироқ қилиб, бирини боғдан бирини тоғдан қилиб етказишимиз керак? Аксинча, дарсларда унинг биологик тузилиши, тарихи, ранги, физик ва кимёвий хоссалари ўргансин. Фанларнинг бир бутунлигини, улар бир-бирларини тўлдириб туриши тўғрисида

билимлар бериб борилсин. Ўқитувчи дарс давомида барча фанларнинг бир-бирига узвий боғлиқ эканлигини мисоллар билан тушунтириб беради. Натижада болада барча фанларни бирдек ҳурмат қилиши ва ўрганиши кераклигини тушуниб етади. Бу ўқитувчидан жуда катта масъулият ва маҳоратни талаб қилади. Педагог ўзига белгиланган вазифаларни тўлалигича амалга ошира олсагина келажак авлоднинг пойдевори мустаҳкамлилига эриша олади. Ана ўшанда биз

ўқитувчилар келажакимизнинг порлоқ давомчиларини, ҳақиқий миллий ифтихоримизни эъзозлайдиган инсонпарвар йигит қизларни вояга етказган бўламиз. Маънавий юксак, замонавий илм-фанни эгаллаган, аждодларимизнинг бой маънавий меросга соҳиб чиққан авлодни ҳеч қандай ташки куч, ғоя ёки мафкура асло ўз таъсирига тушира олмайди. Бундай авлодни вояга етказган халқнинг истикболи порлоқ, келажаги буюкдир.

Адабиётлар

1. Каримов И. Юксак маънавият – енгилмас куч. -Т.: “Маънавият”, 2008.
2. Хайдаров А. Инсон камолоти ва миллий-маънавий қадриятлар. -Т.: “Мухаррир”, 2008.
3. Жумабоев Н. Шарқ мутафаккирларининг таълим-тарбия масалаларидаги ахлокий, эстетик ва экологик қарашлари. Наманган давлат университети илмий ахборотномаси. № 5. -Н.: 2019.
4. Раҳимов С. Ибн Сино таълим ва тарбия ҳақида. -Т.: “Ўқитувчи”, 1967.
5. Умурзокова О. Таълим-тарбия ҳаёт билан ҳамнафас бўлсин. -Т.: 2008. “Тасвирий ва амалий санъат ўқитувчиларини тайёрлаш самарадорлигини ошириш масалалари” илмий-амалий конференция материаллари тўплами.
6. Навоий А. Маҳбуб ул-қулуб. Асарлар. Ўн беш томлик. 13 том. Т.: Бадий адабиёт нашриёти, 1966.
7. Каримов И. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли. -Т.: “Ўзбекистон”, 1992.
8. Абдуллаев Й. Эски мактабда хат-саводга ўргатиш. -Т.: 1960.
9. Каримов А. Рақобатбардош кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришнинг ташкилий-педагогик асослари. //“Халқ таълими” № 5. - Т.: 2017.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада ёшларни шарқона, тарихий ва миллий қадриятлар асосида тарбиялаш борасида буюк алломаларимизнинг дидактик қарашлари келтириб ўтилган. Ҳозирги кунда жамиятнинг замонавий талаб ва эҳтиёжлари асосида барча соҳаларда бўлгани каби бевосита таълим мазмунини такомиллаштиришда шарқ мутафаккирлари эстетик қарашларидан фойдаланишнинг зарурияти тўғрисида сўз юритилган. Шунга боғлиқ равишда замонавий таълимда фанлараро боғлиқликни уйғунлаштириш ҳақида фикр билдирилган.

РЕЗЮМЕ

В статье представлены дидактические взгляды наших великих учёных на воспитание молодёжи на основе восточных, исторических и национальных ценностей. В наши дни возникает необходимость использования эстетических взглядов мыслителей Востока в совершенствовании содержания прямого образования, как и во всех сферах, с учётом современных требований и потребностей общества. В связи с этим была рассмотрена идея гармонизации междисциплинарных связей в современном образовании.

SUMMARY

The article presents the didactic views of our great scientists on the education of young people on the basis of oriental, historical and national values. Nowadays, it becomes necessary to use the aesthetic views of Eastern thinkers in improving the content of direct education, as in all areas, taking into account the modern requirements and needs of society. In this regard, the idea of harmonizing interdisciplinary relations was considered in modern education.

БЎЛАЖАК ИНГЛИЗ ТИЛИ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ КАСБИЙ-ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУЗИЛМАСИ У.У.Жуманазаров – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори Жиззах давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: касбий-педагогик компетентлик, мазмун, асос, технологик асос, шахсий асос, тамойиллар, лингводидактика, лингвометодика, филологик тафаккур, умумпедагогик қобилият, мажмуавий ёндашув.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая компетентность, содержание, основы, технологическая база, личностная основа, принципы, лингводидактика, лингвометодика, филологическое мышление, общепедагогические способности, комплексный подход.

Key words: professional-pedagogical competence, content, basis, technological base, personal basis, principles, linguadidactics, linguamethod, philological thinking, kompleksnyy podkhod.

Тегишли тадқиқотларни ўрганиш ва таҳлил этиш натижаларининг кўрсатишича, бўлажак педагогга шаклландирган касбий-педагогик компетентликни педагогика олий таълим мисолида қаралса, у ҳолда унинг қуйидаги учта табиий асослари мавжудлиги аниқланди:

а) муайян мақсад, мазмун, тегишли объект ва педагог меҳнати воситалари ҳақидаги махсус билимлар мажмуасини ўзлаштириш;

б) педагогик фаолиятнинг тайёргарлик, бажарувчанлик ва якуний босқичларида махсус кўникмаларга эга бўлиш;

в) педагогик фаолиятни амалга ошириш ва қутилаган натижаларга эришишга имкон берадиган шахснинг ўзига хос хусусиятлари ва тавсифини эгаллаш.

Тадқиқотимизни олиб бориш жараёнида ушбу асосларга таяниб бўлажак инглиз тили ўқитувчисининг касбий-педагогик компетентлигида ҳам компетентликнинг қуйидаги учта тури (тузилмаси)ни аниқлашга муваффақ бўлдик: а) мазмунли асос (инглиз тилига оид лисоний билимларнинг мавжудлиги); б) технологик асос (инглиз тилини ўқитишда лингводидактик ва лингвометодик усулларига эгалик); в) шахсий асос (шахснинг айрим хусусиятларга эга

бўлиши). Энди уларни алоҳида-алоҳида кўздан кечиришимиз ва тажриба-синов майдонларида бир неча бор тасдиқланган бу борадаги муаллифлик ёндашуви асосида фикр-мулоҳазаларни қисқача баён этишни лозим топдик.

1.Бўлажак инглиз тили ўқитувчиси касбий-педагогик компетентлигининг мазмуний асоси. Бу асос педагогика олий таълим муассасаларида 5111400 - Хорижий тил ва адабиёти (инглиз тили) таълим йўналиши бўйича ўқув режасида ўқитиш кўзда тутилган умумкасбий ва ихтисослик фанлари, масалан, “Инглиз тили амалий курси”, “Инглиз тили лексикологияси”, “Инглиз тилини ўқитишнинг инновацион-педагогик технологиялари”, “Нутқ малакалари интеграцияси”, “Касбга йўналтирилган инглиз тили” каби фанларни мос қуйи босқич таълим муассасалари (мактаб, академик лицей ва касб-хунар таълими)даги инглиз тили фанлари билан алоқадорликда ўқитишни кўзда тутди. “Инглиз тили” йўналишининг I босқичига хос бу алоқадорлиқнинг амалга оширилиши, ўз навбатида, инглиз тили фанининг мақсадга йўналтирилганлиги, уни ўрганиш истикболларининг таълим олувчилар томонидан махсус ўрганилишини таъминлайди ва натижада мазкур